

20.09.2023

Група М-1

Предмет «Економічна теорія та аналіз»

Урок 19-20

Тема: Теорії вартості: зміст, підхід до визначення величини вартості

Мета: ознайомити здобувачів освіти із сутністю та підходом до визначення теорії вартості; контроль вивченого матеріалу.

Засновником першої, справді наукової теорії – **трудової теорії вартості** – став англійський економіст У. Петті (1623-1687 рр.), який довів, що в основі вартості товару – витрати людської праці. Подальший внесок в розвиток цієї теорії зробили також англійські економісти А.Сміт (1723-1790 рр.) та Д. Рікардо (1772-1823 рр.). Так, А.Сміт уже не задовольнився загальним поняттям, що джерелом вартості є витрати праці працівника, що створює товар, а вважав, що вартість товару складається з доходів, які приносять капітал (прибуток), земля (ренду) і праця (зарплату). Довершив розробку трудової теорії вартості К. Маркс (1818-1883 рр.), який в I томі основної праці свого життя «Капітал» (1867 р.) дав глибокий аналіз праці, що створює товар, і її двоїстого характеру.

Нагадаємо, що основні теорії вартості зводяться до такого:

- товари можуть прирівнюватись один до одного, тому вони створюються суспільною (абстрактною за своїм змістом) працею;
- мірилом абстрактної праці є вартість;
- вартість праці взагалі, праці як витрат енергії – фізичної, розумової є робочий час працівника;
- праця, що створює товар, розрізняється залежно від її якості та складності (проста – некваліфікована і складна – кваліфікована), складна праця – це зведена в певну ступінь проста праця і вона створює більшу вартість;
- вартість товару визначається не індивідуальним робочим часом працівника, а суспільно необхідним, який складається в суспільно нормальних умовах виробництва.

Наступні теорії вартості – **теорії трьох факторів виробництва та витрат виробництва** – слід розглядати не як самостійні, а як похідні від трудової теорії вартості, бо, якщо в основі першої – вже згадані три фактори (капітал, земля і праця), то друга являє собою синтезуючий різновид: тут величина витрат, що мали місце в процесі виробництва товару, пов'язується з окремими елементами витрат (матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами).

Теорія попиту і пропозиції також тісно пов'язана з попередніми тому, що її прихильники не відкидаючи трудову теорію вартості, прагнуть з'ясувати вплив на величину вартості товару (а через вартість і на ціну) таких провідних факторів ринкового механізму як попит і пропозиція. Тим самим формування вартості товару не обмежується сферою виробництва, а доповнюється сферою обігу, що дозволяє розширити коло чинників, які впливають на цей процес.

Такою теорією, яка кинула «виклик» трудовій теорії вартості, стала **теорія граничної корисності, або маржиналізм** («маржиналізм» у перекладі з французької означає «граничний»). Її засновники – вчені Віденського університету (Австрія) К. Менгер (1840— 1921 рр.), Є. Бем-Баверк (1851— 1914 рр.) та Ф. Візер (1851— 1926 рр.), не погоджуючись з основними постулатами трудової теорії вартості, висунули свою, суб'єктивно-психологічну концепцію вартості і ціни товару, а саме з позиції ставлення споживача до тієї чи іншої корисної речі. В основу цієї теорії були покладені такі положення:

- 1) крім категорії «споживча вартість» та «благо», яка відбиває здатність тієї чи іншої речі задовольняти конкретну потребу людини (споживача), вживається категорія «Корисність», під

якою розуміють суб'єктивне сприйняття споживчої вартості, а саме, якою мірою вона може задовольнити потреби людини і скільки її є для задоволення такої потреби;

- 2) корисні блага поділяються на два види: по-перше, такі, які є в безмежній кількості і які люди не вважають корисними для себе, по-друге, ті, що існують в обмеженій кількості, їх недостатньо для задоволення наявних потреб в них (саме ці блага з точки зору споживачів мають цінність);
- 3) людина, як споживач, розташовує свої потреби в послідовності від більш до менш важливих і намагається їх задовольнити тими благами, які є в її розпорядженні;
- 4) в процесі особистого споживання треба виходити з дії закону спадної корисності, який стверджує, що ступінь задоволення одним і тим же продуктом поступово зменшується аж доки не прийде насичення (Ф. Візер стверджував, що цей закон – закон загальної дії і поширюється на всі процеси – від голоду до кохання);
- 5) цінність благ визначається граничною корисністю, під якою розуміють суб'єктивну корисність «граничного примірника», що має задовольнити найменш нагальну потребу в конкретній споживчій вартості. Як бачимо, теорії граничної корисності притаманний крайній суб'єктивізм, брак аргументованих доказів з багатьох позицій, що дозволяло її противникам критикувати (і не безпідставно) цю теорію. Проте, економічна теорія знаходить в цій теорії і позитивні сторони. Так, принцип граничної корисності став відправною точкою для наступної розробки таких категорій як «граничні витрати», «граничний дохід», «граничний продукт», які широко використовуються в сучасній економічній теорії і практиці і є об'єктом розгляду такої дисципліни як «Економікс». Положення цієї теорії також використовуються для визначення принципів раціональної поведінки споживачів, поведінки фірми в умовах обмеженості ресурсів тощо. Має істотний недолік і теорія трудової вартості, бо вона не враховує вплив на процес формування вартості і ціни суб'єктивних факторів, пов'язаних з поведінкою споживача, які проявляються під час реалізації товару на ринку.

Тож, якщо абстрагуватись від тенденційного підходу до оцінки зазначених теорій, то виявляється, що трудова і теорія граничної корисності має багато спільного, що вони, по суті, є різними методами пояснення одного й того ж об'єктивного процесу – процесу формування вартості. На цю обставину звернув увагу відомий український економіст М.І. Туган-Барановський (1865 — 1919 рр.), який писав: «Теорії граничної корисності та трудова, безперечно, протилежні, але зовсім не суперечливі. Рікардо і Менгер зосереджують свою увагу на різних сторонах одного і того самого процесу. Теорія Рікардо підкреслює об'єктивні фактори цінності; теорія Менгера – суб'єктивні моменти оцінки. Але подібно до того, як об'єктивне фізіологічне спостереження, в певному розумінні протилежне суб'єктивному, зовсім не виключає останнього, а лише доповнює його, так само теорія Рікардо не виключає, а лише доповнює теорію граничної корисності». Ця ідея була успішно реалізована видатним економістом ХІХ століття А. Маршаллом (1842 — 1924 рр.), який в своїй основній праці «Принципи економічної науки» (1890 р.), використовуючи теорію витрат виробництва і теорію граничної корисності, запропонував «компромісний» підхід. Так виникла теорія «неокласичного синтезу» (її ще називають теорією ринкового ціноутворення). Вона ще й досі – найбільш поширена в економічній науці, що доводить її актуальність та практичну значущість.

Домашнє завдання:

- 1) Законспектувати викладений вище матеріал, вивчити конспект.
- 2) Напишіть короткі факти про наукову діяльність відомого українського економіста М.І.Туган-Барановського.

Усі виконані завдання надсилайте на електронну адресу gr.ev@ukr.net з підписом у темі листа «ПІБ, № групи та назва навчальної дисципліни».